352.3

PAVLLI . MARIAE . PACIAVDI
CLER. REG. PRESBYTERI
DE
VETERI . CHRISTI . CRVCIFIXI . SIGNO
ET . ANTIQVIS . CRVCIBVS
QVAE . RAVENNAE . SVNT
DIATRIBE
ACCEDVNT . MONVMENTA . ALIA
NONDVM . EDITA.

352 3

38

ANT. FRANCISCO GORIO
BAPTISTERII FLORENTINI PRAEPOSITO
V. C.

PAVLLVS. M. PACIAVDIVS

εὐπράττειν καὶ εὐδαιμονεῖν.

§. I.

POſtulas ex me, Clarissime Gori, atque id oneris honeſte imponis, ut Signum omnium vetuſtiſſimum Iesv Christi Crvcifixi, & antiquas Crvces, quae Ravennae ſunt, perquamdiligenter deſcribam. Rem nulla interiecta mora aggrediar, etſi per hoſce eſuriales dies parum detur otii: neque in eo eſt, ut vel minimum laudis mihi tribuas; virum ſiquidem tibi multis nominibus devinctiſſimum iuſſa tua capeſſere, omni poſthabita cunctatione, fas eſt. Omnia ferme huius praeclarae, ſpectatiſſimaeque Metropoleos Templa inviſi, ſimulacra omnia acrius ſum contemplatus, atque unum tantummodo, idemque ligneum ſuppetit, de quo tecum verba conſerere e re noſtra duco. Simulacrum exſtat in aede Divi Dominici pone Aram maximam, in aedicula nu-

 per

per magnificentius, aere conlato, exſtructa: popularium nedum, ſed & convenarum ſupplicationibus colitur, & donariis cumulatur: illudque aliquando ſanguinem affluenter ſudaſſe, narrat elegantiſſimus Hiſtoriarum Ravennatum Scriptor Rubeus, deque ea re locupletiſſimos teſtes adhibere ſe poſſe adfirmat.

In hoc itaque Signo, infelici arbore, Christus ſuſpenſus viſitur: non eſt tamen Crux *immiſſa*, nec *commiſſa*, neque *decuſſata*, ſed lignum bifidum, & furcatum, quod litteram Y repraeſentat, ex tereti, & nodoſo in planitiem levigatum. Totum Christi ſimulacrum contegitur lineo panno, ſed glutine quodam perquam bene adaptato, ſic omnibus membrorum plicaturis & flexibus inhaereſcit, ut pellis, & cutis ſpeciem referat. Nimbus capiti ſuperimpoſitus in plani circuli formam. Morem ignava poſteritas abs Gentilibus mutuata eſt, & honoris, dignitatiſque cauſſa adiecit pictis etiam imaginibus, quod illi ſtatuis ſub dio poſitis ne ab avibus conſpurcarentur. De numero clavorum diſputatum diu eſt, ut probe noſti, mi Gori. Totam hanc cauſſam enucleatius expendit Cl. Fontaninius in libro *de Corona ferrea Langobardorum*, ut alios ſilentio praeteream. In hoc ſimulacro terni ſunt: cuius moris vailem dabo illud Nazianzeni de *Chriſto Patiente*, quod memoriae ſuccurrit:

Γυμνὸν τρισήλῳ κείμενον ξύλῳ λαβών.

Nudum triclavi repoſitum ligno auferens.

Etſi veteribus receptum fuerit lignum illud, quod ab erecto Crucis ſtipite eminebat, in quo cruciarii quaſi vectabantur & inſidebant, attamen quod de ſuppedaneo docent pictae tabellae, ut Schutſſe-

ſeſchii verbis utar in ſuis *Antiquitatibus Eccleſiaſticis*, pleramque ſequioris aevi commentum eſt. Neutrum in hoc noſtro ſimulacro: nec res exemplo vacat. Narrarant mihi nonnulli abs ligno arrectario ſurſum emicuiſſe ferreum bacillum, cui inſixa erat maledictis concepta epigraphe, ſive titulus: *κατὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως δηλούντων: cum litteris, quae cauſſam mortis aperirent*, ut ait Dio de ſervo, quem herus in crucem agi iuſſerat: ſed impraeſentiarum abeſt Titulus; num ſcienter aliquando praeteritmiſſus, docebit te Nicquetus in *Hiſtoria Tituli Crucis*.

Quid nunc de Crucis forma aliquid litteris mandare inſtituam? Res eſt tot Auctorum ſermone protrita, ut nihil magis. Numquid aliquid novi appingam his, quae ſcripta ſunt a Gretſero, Lipſio, Callixto, Bartolinio, Boſſio, Kippingio? Tria tamen mihi in animo eſt obſervare. Ac primo quidem hanc eſſe veteris *furcae* ſpeciem, & formam; quamvis enim Suidas illam ſubobſcure definiat: *Φοῦρκα παρὰ ῥωμαίοις ξύλον δίδυμον: Furca Romanis eſt lignum geminum*, minime ambiguum quod ſcribit Plutarchus (*in Cauſſis*): *διπλοῦν ξύλον ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσιν: duplex lignum, quod curribus ſubiiciunt*: & apertius etiam (*in Coriolano*): *ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσι: lignum currus, quo temonem ſuſtentant*. Quid curribus ſubiicimus niſi lignum bifidum? quo temonem ſuſtentamus niſi bicipiti, & furcato ad modum huiuſce Crucis Ravennatis? Huc reſpiciunt ea Sidonii carmina (*Carm. XXI.*)

Vite capiſtratas cogebat ad eſſeda tigres,
Inſtrabat duplicem, qua nemo racemifer arcum,

 Mi-

Miror ſane Lipſium dixiſſe furcae formam in veterum ſcriptis parum dilucide traditam: illum fugit Varronis locus (*de L. L. IV.*) ubi de vallo, *quod extrema bacilla* FVRCILLATA *figuram habeant litterae* Y. Longe opinione ſalluntur hi quoque, qui eam ad formam litterae Π conſtituunt, tunc enim lignum non biceps, aut geminum foret, ſed triplex; quod nemini in mentem venit. Secundo, multorum ſententia eſt, furcam lignum fuiſſe, quod a ſervis ſugitivis, a latronibus, ſicariis, aliiſque ex faece plebis morte damnatis, per urbem deportabatur, qui deinde cruci affigerentur. Sed plurima ſunt, quae in diverſum abire iubent. Cur furcae ſuſpendi non poterant, ſi lignum ad id muneris erat aptiſſimum? Nonne & crucis genus? Quid, quod Calliſtratus (*L. 28. Tit. de poenis*) *Latrones, in his locis in quibus ſunt graſſati*, FVRCA FIGENDOS, ex multorum inſtituto diſertis verbis docet? Tertio, quum Iudaei IESVM probroſae morti dare meditarentur, facile hoc ligno uti poterant, quo illi maiorem quodammodo infamiam inurerent. His accedit, ſi fas eſt dicere, nonnullos Aſcetas, ſuperni Numinis inſtinctu afflatuque ſcripſiſſe, CRVCEM Domini fuiſſe in hunc modum conformatam, ut vaticinium impleretur: *Filius hominis non habet ubi caput reclinet*.

Verum nollem heic ut mihi crimini vertas id, de quo Revardus, & Schultingius Tribonianum inſimulant, furcam pro cruce poſuiſſe. Vtrumque uſurpari poſſe arbitror hac in re, etſi furca uſu deſierit nominari. Ais etiam crucem praeſignarat divinus vates Ezechiel in littera T. Ex hac figuram Crucis accerſunt Baronius, Huetius, Rainaudus, aliique, Tertulliani, Hieronymi, Iſidori veſtigiis inſiſtentes. Multa etiam adnotavit indefati-

fatigabilis Muratorius *in Anecdotis Diſſert. XXI. de Cruce Nolana*. Sed reſponſum habes apud Vitringam in *Obſervationibus ſacris*, & apud Zornium *in Bibliothecâ Antiquaria Exegetica*, quin exſcribam. Sat eſt ſi ſymbola aliquid ſimilitudinis praeſeferant. De huiuſce ſimulacri Ravennatis aetate, quod multa iam tulit ſaecula, nihil firmi, certique me adferre poſſe video. Quod indubium; ſingulare & unicum eſſe, & inter praeſtantiora Vrbis monumenta collocandum.

§ II.

INſtituta ſcribendi ratio, & ſuſcepti muneris partes poſtulant modo, ut ad antiquas Cruces progrediatur oratio; atque narrationi initium ponamus ab his, quae in Templo Maiori adſervantur. Ab Agnello in *Pontificali*, ſeu Vitis Pontificum Ravennatum, quas edidit Bacchinius; haec accepimus de S. Agnello, qui inter vivos agebat ſaeculo ſexto ad exitum iam vergente: *Fecit Beatiſſimus Agnellus Crucem magnam de argento in Vrſiana Eccleſia* (id eſt maiori quam Vrſus excitaverat) *ſuper ſedem, poſt tergum Pontificis etc.* (*In Vit. Cap. III.*) Huius delineationem dedit Ciampinius in Diſquiſitione *de Cruce ſtationali*; ſed eius opinio mihi haud probatur. Quadraginta argenteis orbiculis ornatur, in quorum ſingulis anaglypho opere Viri caput diadematum expreſſum eſt. Putat Ciampinius Ravennates Epiſcopos eſſe, idque ex *pallio* quo inſigniuntur. Deinde, quum ex Vghellio collegiſſet tempore Divi Agnelli nonniſi XXX. Epiſcopos deceſſiſſe, poſteriorem Agnello Crucem exiſtimat. At errore tenetur Ciampinius, non quidem ſui vitio, ſed eius

qui Crucem deſcripſerat; nam ex figuris illis XL. omnibus pectore tenus efformatis, tres tantummodo pallio exornantur; in ceteris ornatus, qui eſt ad modum anguſti clavi, Ciampinio fucum fecit, ut pallium crederet. Quantum ego mea ſententia auguror, Agnellus eorum Sanctorum vultus in his orbiculis effingendos curavit, quos S Petrus Chryſologus in fornice aediculae Epiſcopii opere vermiculato repraeſentari mandaverat, quibus nonnullos Agnellus adiecit, nempe, vel quos tamquam Vrbis ſoſpitatores, vel ipſe privato ſtudio colebat. In Crucis centro, ubi brachia decuſſantur, orbiculus maior eſt. Hinc CRISTVS e ſepulcro erumpens; illinc B. VIRGO inter duos cupreſſus orans, more antiquo, manibus expanſis, *& palmas ſuas extendens ad Dominum*. Aiunt Vrſum dum Baſilicam ſacris inauguraret, & ſolemnem inſtitueret, Chriſto Reſurgenti dedicaſſe; hinc factum ut ΑΓΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ fuerit nuncupata. Hoc nomen Baſilicae alii inditum putant, quod Dogma Concilii Nicaeni iam fere emortuum, ibi quodammodo revixerit: vel quod ob merita Virorum ſanctorum in ea Baſilica plurimi iam mortui ad vitam redierint. Opinioni anſam dedit illud Caſſiodorii ex Sozomeno (*Hiſtoriae Tripart. Lib. IX.*) ubi de Baſilica Conſtantinopolitana verba faciens, ſic fatur: *quam Baſilicam ideo ANASTASIAM vocant, ſicuti reor, eo quod Dogma Nicaeni Concilii in Conſtantinopoli, quaſi iam mortuum, eo loco revixerit . . . quod dum populus ibi congregaretur ad Miſſas, mulier praegnans de ſuperiore porticu cadens, defuncta eſt. Tunc, oratione facta ſuper eam, revixit*. Fabrius, & Rubeus tres Eccleſias Ἀναστάσεως nomine inſigniri aiunt, Lateranenſem, Ravennatem, & Hye-

& Hieroſolymitanam. De Lateranenſi non ſatis probatum puto, nam Caeſar Cardinalis Raſponus Ravennas in libro *de Baſilica, & Patriarchio Lateranenſi*, dum magnam illam Eccleſiarum Matrem Chriſto Servatori dicatam ſcribit, ad rem animadvertere minime praetermiſiſſet, quae in patriae ſuae decus vertebat.

Alterius nunc CRVCIS, quam nullus, quod ſciam, evulgavit deſcriptionem, placet in pauca verba conferre. Adſervatur in Paracellario eiuſdem Baſilicae, & argentea quoque eſt. Eius extrema ora excipiunt tabellae polygonae quatuor ex argento encauſto ſuperinducto. In ea, quae ſuperne exſtat, Aeternus Dei Pater librum manu geſtans, & dextera benedictionem impertiens more Latino, cum lemmate: EGO SVM LVX MVNDI. In Tabellis quae ad brachia ſunt hinc B. V. cum litteris: SANCTA MARIA; illinc Diſcipulus adiecto titulo: SANCTVS IOANNES: in ea quae inferne eſt, mulier oculis pluens, cum inſcriptione: SANCTA MARIA MAGDALENA. Chriſtus Ieſus clavis tribus crucifixus: legitur & carmen „ *Salve Crux Chriſti Benedicta Redemptio Mundi* „ Tenes iam anticam partem; in poſtica vero loco Chriſti, Antiſtitem vides indutum penula magna cum pallio antiquo, & mitra, quae patula eſt, & bicornis, ſed humilis & depreſſa; hunc cognoſcimus ex Epigraphe: SANCTVS APOLENARIS. Sanctorum imagines in medio Crucis deformare conſuevit antiquitas, & exempla habes cum apud Ciampinium, tum apud Angelum Roccam *De Portiuncula Crucis Sacrarii Baſilicae Vaticanae*. In quatuor tabellis, AQVILA, BOS, LEO, IVVANIS: cum inſcriptionibus, *S. Ioannes*, *S. Luchas*, *S. Marchus*, *S. Mateus*. Hic etiam inconditum carmen „ *Mors mortis. moriens hominum*

num

num ſum vita reſurgens „ Pervulgatiſſima haec Evangeliſtarum Symbola cernere quoque eſt in Muſivis aediculae S. Petri Chryſologi, & fornicis Sepulcri Gallae Placidiae. In hac Cruce figurae omnes ex opere anaglypho, & tota ſui mole exſtantes. De aetate, & Auctore commonefaciunt carmina quatuor confragoſa in ſtipita, & metro incompta, in quibus *Anaſtaſis* mentio inicitur. De verſibus, qui *Leonini* ὁμοιοτέλευτοι ſimiliter deſinentes dicuntur, plura adnotavi in Diſſertatione Epiſtolari *de duobus antiquis Tintinnabulis Eccleſiae S. Ioannis Capuae*. Nolo dicta iterare, etſi Paſtricius *de Patena argentea Forocornelienſi*, qui nunc primum mihi ad manus pervenit, multa refellendi opportunitatem praeberet. Ad carmina iam properemus.

ME CIMIARCA (ſic) DECVS SANCTE (ſic) DAT ANASTASIS ESSE
VIR MACARAVA FAVENS ·X· ANDREAS SED
FABRICAVIT
SEDE PETROCINO PASTORE SEDENTE RAVENNE (ſic)
IN SEXAGINTA SEX ANNIS MILLE TRECENTIS

Sed antequam ab Epiſcopio diſcedam, exſcribam vetus Epigramma, quod eſt in eius Muſeo, quo Chriſtiani hominis repoſita in Cruce ſpes declaratur.

✠ CRVX SCA ADIVVA NOS IN IVDICIO
HIC REQVIESCIT IN PACE
GREGORIVS VNA CVM CONIVGE SVA
MARIA VOS QVI LEGITIS
ORATE PRO NOBIS PECCATORIBVS

§. III.

§. III.

Locus eſt bis mille paſſus ab Vrbe diſtans, cui nomen Claſſis. Oppidum fuiſſe, tradunt rerum Ravennatium Scriptores ad Claſſicanum Portum. Deſiderius Spretus, qui omnium primus antiqua Epigrammata colligere, & Hiſtoriae ſubnectere inſtituit, cuius opus lucem adſpexit Venetiis 1489. apud Typographum *Capcaſam Parmenſem*, (quod ſane Inluſtrem Marchionem Maſſeum latebat, ſi enim hanc editionem compertam habuiſſet, ſcriptis minime conſignaſſet ea, quae Tomo IV. ſuarum Obſervationum pag. 370. leguntur). Spretus inquam de hoc Oppido memoriae prodidit: *ut Mercatores convenae, & ceteri omnes, qui pro commutandis, emendiſque invicem rebus aſſidue confluebant, commorarentur, propenſius aedificarunt*. Inibi Templum auguſtum, ingens, Divo Apollinari ab Iuſtiniano dicatum. Adiacet Monaſterium, de cuius antiquiſſima dignitate nonnulla etiam ſcribit Vir numquam interituri nominis Guido Grandius in Diſſertationibus Camaldulenſibus. Dum Pontificatum Maximum gereret Alexander III. intra Conditorium repertae ſunt laminae argenteae morti eius coaevae, in quarum una: *Hic requieſcit ſacratiſſimum Corpus Beatiſſimi Apollinaris Martyris, & Sacerdotis*. Hinc Apollinarem ex illis eſſe intelligis, qui ἱερομάρτυρες dicebantur, qui nempe ſimul Epiſcopi eſſent & Martyres. Nomen Martyris Apollinari plerique abrogant, inter quos Petrus Franciſcus Fogginius vir eruditus, & mihi a multis annis neceſſitudine coniunctus in libro de *Primis Florentinorum Apoſtolis*. Re quidem vera in antiquis libris Miſ-

Miſſarum a Venerabili Viro Ordinis mei alumno Cardinali Thomaſio editus, inter *Confeſſores* poſt Sanctum Benedictum, occurrit & Petrus Chryſologus, etſi aliquando Martyrem, bis tandem *Confeſſorem* appellat. Nihilominus Bollandiani *Martyrem* dici poſſe conſtituunt, nam etſi gladio vitam non finierit, multa tamen, eaque acerbiſſima tormenta paſſus eſt Fidei tuendae cauſa. His accedit Gregorius Magnus (*Lib. V. Epiſt. XXXII.*) qui Martyrem vocat; item in Letaniis antiquis apud Mabillonium *Analectorum Tomo II.* inter Martyres invocatur poſt Timotheum: & in aliis apud Martene *de antiqua Diſciplina in divinis Officiis*, inter Martyres recenſetur poſt S. Protaſium. Teſtimonia haec iam ſubindicarat in notis ad Martyrologium Adonis Dominicus Georgius, quem vita ereptum lacrumis adhuc proſequimur. Tandem Sanctiſſimus, ac ter Beatiſſimus Pontifex BENEDICTVS XIV. bono rei Chriſtianae, & litterariae natus, in allocutione habita dum Eccleſiam a fundamentis reaedificatam in honorem S. Apollinaris prope Forum Agonale ſolemni ritu conſecrabat, nullum de hac re verbum facit, nec *Martyrem* aut *Confeſſorem* praedicat: forte ne uni potius quam alteri opinioni ex vera eius auctoritate pondus accederet. Sed ais, quid haec ad rem noſtram? Ad Crucem revertor.

In Fornice arcuato huius Templi eſt Moſivum, quod Ciampinius in *Monumentis Sacris* evulgarat, ſed tabulae eius mendis ſcatent, quod Ciampinio haud culpae vertendum, ſed ei qui diagraphicum exemplum delineavit, & Romam tranſmiſit. Ibi diſcus eſt ſtelliferus, cuius medium occupat CRVX GEMMATA. Simillima eſt in Fornice faſtigiato Templorum SS. Nazarii, Celſi, & S. Vitalis,

In

In Tabulis Ciampinianis deſuper litteras I M D Y C, quas, ut ille interpretaretur, mentem diu cruciavit, & tandem quaſi hariolans, ait ſignificari *IMolatio Domini Ieſu Chriſti:* ſed inania illi effluxit labor; nam litterae hae ſunt, quas Cl. Eques Victorius in Gemma detexit, (*De Num. Veter. Chriſtian.*) & quas etiam Fabrettus viderat, ſicque fuerat interpretatus:

ι	HCOYC	IESVS
χ	PICTOC	CHRISTVS
θ	EOV	DEI
υ	IOC	FILIVS
c	ΩTHP	SALVATOR

Quae de piſce hoc loco dici ſolent, tacitus praeteribo: unus audiendus doctiſſimus Victorius libro laudato. Muſivi, ſeu potius Crucis delineationem ad fidem archetypi placet hic adponere,

Vbi Crucis latera cancellatim iunguntur

Caput Ieſu Chriſti pectore tenus

Dii gentium inter alia nomina illud etiam τῶν σωτήρων accepere: hos veluti aemulantes ſecuti ſunt

ſunt Principes, ac Reges, plaudentibus aſſentatoribus, ut praeter alios pluribus oſtendunt Harduinus (*Oper. ſelect. p.* 907.) & Pearſonius ad Symbolum Apoſtolorum. Quaeri hinc coeptum eſt, an ideo in ſacris Litteris inditum ſit Chriſto Servatoris Σωτῆρος nomen, ut conſtaret Chriſtum fictitiis inter Deos, & homines ſervatoribus numquam non opponendum, potiorique, & optimo iure Dei Σωτῆρος, & Regis Σωτῆρος, ſive Λυτρωτοῦ nomen obtinere? Adſirmant id Deilingius Parte II. *Sacrarum Obſervationum*, aliique in Theſauro Criticorum Biblicorum. Quid item iniquius, quam ut ſalutem humano generi per Crucem partam, & aſſertam ſibimet tribuerent homines? Audaciſſimam hanc iactantiam vides in nummo Galbae, ubi haec Inſcriptio SALVS . GENERIS . HVMANI. Sed haec curſim, ut noſtrae Crucis epigraphem paulliſper inluſtraremus.

In cavaedio Eccleſiae noſtrae Spiritus Sancti antiqua CRVX marmorea peraita cum lemmate: VERA CHRIANORVM GLORIA. Tria in ſtylobate ſymbola: mitra cum lemniscis, calix cum patella orbiculari, codex reſeratus, puto Evangeliorum; inſtrumenta ſcilicet ſacris faciundis opportuna. In ſacris omnium fere Eccleſiarum ſeptis Sarcophagi ſunt veterum Chriſtianorum, quos nobilium familiae compararunt, ut in his ſibi, poſteriſque ſuis ſepulcrum pararent: perſaepe in eorum operculo, aut anteriori parte Crux cum duobus agnis vel pavonibus, vel palmis, vel Geniis facem geſtantibus, vel litteris A. Ω. Extra Portam Pamphiliam, ubi quondam Templum B. Laurentio a Laoticio Maiore Cubiculi Honorii Imperatoris dedicatum, ab Opilione Architecto exorna-

narum, ut docet Agnellus *in vita S. Ioannis τῦ Ἀγγελόπτυ*, nunc, nil praeter Crucem marmoream, ne tantae rei memoria deperiret; in cuius medio bine manus pollice, indice, medioque iunctis erectiſque, anulari, auriculariſque complicatis; illinc Agnus, pro conſuetudine, iacens cum vexillo. Symbolum hoc ſaepenumero obviam venit Chriſtianorum Monumenta contemplantibus, eoque praepotentis Dei virturem indicari conſtans omnium ſententia eſt. De nummis Crucigeris, qui Ravennates obtinuerant, diſertiſſime diſputat amicus meus Ioſeph Pintius in hoc ſacrorum Puerorum contubernio humaniorum litterarum Anteceſſor in libro *De Pecunia Ravennae percuſſa*, quem per hos dies litterarius formis excudendum tradidit.

§. IV.

INter huius Metropoleos admiranda nemo unus eſt, qui Templum S. Vitalis non videat accenſendum. Iulianus, neſcio an cognomento, vel officio dictus *Argentarius*, iubente Eccleſiae Ravennatum Pontifice, excitavit, ingentique ſumptu ornamentis permultis ſplendidiſſimum fecit.

✠ IVLIANVS ARGE
NT SERVVS IE
SV PRECIB VEST BASI
A FVNDA PERFEC

Teſtatur id inſcriptio in lapide cavo, & quadrato

to quondam prae foribus Templi poſito ad Aquam luſtralem continendam, nunc prope ſepulcrum Yſaacii aptiſſime conlocato.

In epyſtylio columnarum, quae porticus, & teſtudinem ſubfulciunt, viſitur parva Crvx, quam circumſtat polygramma hoc ad expediendum difficile, quodque inplexam, & iudicatu obſcuram inter doctos viros controverſiam exſuſcitavit.

Fabrius, aliique Narses ſunt interpretati. Narſetem illum citra dubium intelligunt, de quo Paullus Diaconus in libro de Geſtis Langobardorum: *Hic Narſes prius quidem Chartularius fuit, deinde propter virtutum merita Patriciatus honorem promeruit; erat autem vir piiſſimus in Religione Catholicus*: & de quo poſt Ioannem Iacobum de Dracone, Octavianus Gentilis in perleganti libro *de Patriciis* (*lib. II. Cap. 9.*) *Hinc Narſes Patricius omnium primus occurrit nuncupatus Exarchus*

chat Italiae. Sed Bacchinio grave negotium faceſſit, quod antequam Narſes pro Iuſtiniano in Italia rerum procurationem gereret, iamdum Templum fuerat abſolutum, dedicatumque. Sunt qui IVSTINIANI nomen inibi latere adfirmant. At ubi gentium ſumus, boni coelites, ut huius rei elementa hic ſe ſe prodant? Montfauconius in *Diario Italico* artificis nomen ſubindicari autumat, nihilque, praeter ea verba NEPOS, latitare. Huic opinioni adſtipulantur Clariſſimus Vulpius in recenſione Teſtimoniorum Cornelio Nepoti praefixorum. Verum multa ſunt, quae moram iniciunt ne Montfauconium ſequamur. Doceat primum oportet per ea tempora in more poſitum fuiſſe, ut Architecti nomen ſuum, illudque in loco tam conſpicuo, & iterum iterumque caelarent. Summam mihi eteat difficultatem, quod Architectis, etſi impenſa ſua opus excitaſſent, nomen imponere haud permittebatur. Hinc, ut Plinius narrat (*Lib.* XXXVI.) *Suaron*, & *Batrachum* Lacones Architectos in Porticibus Templi Octaviae in columnarum ſpiris *Ranam* & *Lacertam* ſcalpiſſe, ut quaſi claneulum eorum nomina indicarent: hauc enim σαῦραν, illam βατράχον Graeci vocabant. De hoc abunde Philippus a Tutte in *Monumentis veteris Antii Cap. VIII.*) Severitatem eius moris, quo Architectis nomen ſcalpere interdicebatur, confirmat Blanchinius ea obſervatione, quod in tot millibus inſcriptionum vix exemplum (ut in lapide Theatri Herculanei) reperias. Opificis nomen invenies quidem in lateribus, in fiſtulis aquaductuum, in lucernis figlinis; ſed opera ea ſunt vulgaria, & privata. Montfauconium nimium conjecturae indulſiſſe noverat Bacchinius, qui viam aliam ſibi ineundam duxit, nempe ECCLESIVM per eas litteras in-

digitari autumat. Verum dum carpit aliena, malum occupat conſilium. Quamvis enim litterae, quae multiplici nexu ſe revinciunt, obſcuram ſignificationem obvolvant, tamen, ut Cuperi verbis utar, (*in Epiſt. ad Gaezium*) praecipuas partes commonſtrant. Quid ibi de Eccleſio praeter litteram unam perſpicaciſſimus quiſque poterit obtueri? Ciampinio Veterum Monumentorum Par. II, Cap IX. pag potius denotari videtur NEONTIVS, ſive NEO, aut NEONA Epiſcopus, qui paullo ante in Ravennati Sede *Eccleſium* praeceſſit. At iam audiamus quid pandat ſummi nominis vir Scipio Maffeius in *litterariis Obſervationibus Tomo IV.* Montfauconium criminatur, & non Architecti, ſed Pontificis nomen ſe detegere ait, cui nomen T. CORNELIVS NEPOS. Sed, abſit verbo iniuria, unde tot recuperat litteras, ut hoc nomen ſubſtruat? ex qua gente, vel regione hunc hominem accerſit? quae Diptycha hunc novum Pontificem Ravennatibus pateſaciunt? Ea propter ſic ſtatuo, rem adhuc in accipiti verſari, & nil praeter Crucem perſpicuum eſſe: ſubinde ſatius duco nihil dicere, quam natas pro libidine interpretando, ineptire.

Sed, antequam ex hoc pervulgatae famae S. Vitalis Coenobio pedem efferam, non commemorabo virum illum omnium ſermone celebratiſſimum Petrum Paullum Ginannium Caſſinenſium Praeſidem Providentiſſimum? Plura de eius in me benevolentia, deque in Rempublicam litterariam meritis inferius dicam, modo unum eſt, de quo te certiorem faciam: nonnulla anaglypta, & antiqua marmora aptiſſimo loco collocari curavit. Toreuma omnium pulcherrimum, forte ab illis AVGVSTALIBVS, qui Ravennae ſuum habuere Conlegium,

de-

Digitized by Google

dedicatum, iuris publici faciet, & commentario inſtruet amicus mihi germanum in modum I. Bapt. Paſſerius. Inſcriptiones editae ſunt, ſed aliquantulum depravate, ſi illam excipias, quam ſingulari Epiſtola interpretatus fuerat Blacchinius. Altera eſt pridem e ſolo effoſſa. In ea epigrammatis auctor dira mala comminatur ei, qui ſepulcrum violarit. Menckenius iunior in ſua Diſſertatione *de Diris* apud Veteres habet ſimilia; ſed haec in pluribus ab uſu communi diſcedit.

✠ IN $\overline{N}$ PATRIS ET FILII ET SPIRITVM [ſic] $\overline{SCI}$ HIC
REQVIESCIT IN PACE [ſic] DOMINICVS $\overline{PRB}$ OE
SERVIENS BASILICE $\overline{SCI}$ VITALIS MARTY
RIS ET SI QVIS HVNC [ſic] SEPVLCRVM VIOLAVE [ſic]
RIT PARTEM HABEAM [ſic] CVM IVDA TRADITOREM [ſic]
ET IN DIE IVDICII NON RESVRGAT PARTEM SVAM
CVM INFIDELIBVS PONAM.

§. V.

SVperſunt mihi nonnulla de Cruce, & Chriſti Crucifixi Simulacris. In aedibus Comitis Marci Antonii Ginannii, Viri Patricii ingenua pietate, ac multiplici eruditione ſpectatiſſimi, ectypon vidi antiquae picturae, quam Petrus unus ex ſuis maioribus iuſſerat deformari, & Meldulae in Templo S. Franciſci conſtitui mandaverat. Crux duplex, altera anguſtior & *Immiſſa* alteri ampliori & *Commiſſae* ſuper impoſita. Tabellae hic quoque ad tres extremas Crucis partes cum imaginibus

aeterni Patris librum manu geſtantis, B. V. & Ioannis. Supra titulum Pellecanus filios paſcens proprio cruore. Sub Cruce Magdalena erectis ulnis Chriſti pedes amplectens: utrinque Pentagramma, quod heic oculis ſubicio.

Cl. Comes Ginannius in perelegantı Diſſertatione Italica interpretatur: *Petrus Ginannius Anteſignanorum* (ſeu *Anteſignariorum*) *Tribunus*; nam quinque litteras ſibi conſpicere videtur P. G. I. A. T. Nonnulla placet huc tranferre ex opella, quam auctor ſumma comitate politus nobis legendam commodavit.

Ac primo quidem obſervat Iordanum in Antiquitatibus Provinciae Aemiliae apud Paſolinum: *Luſtri Ravennati Part III Lib 9* adfirmaſſe: *che aſſediata la Terra di Meldola, fu liberata da Pietro Ginnani coll' aiuto de' Fiorentini*, & alibi: *Pie-*

tro

by Google

tro toltoſi da Siena ſtanziava in Meldola. Incomportum haud tibi erit, mi Gori, anno MCCCXXXV. *Franciſcum Ordelaffum* cum Forolivianis ſuis copiis, hiſque etiam, quas ſuppeditarant Eſtenſes, Polentani, & Malateſtae, quoſque ducebat *Vannes* (ſeu Ioannes) *e Soſennana*, Meldulam circumſediſſe, machiniſque bellicis admotis acerrime oppugnaſſe; ſed Florentinos iuſſu Pontificis Meldulam obſidione liberaſſe, & Papae nomine militum praeſidia inibi conſtituiſſe. Quid de hoc praeclaro facinore plura commemorem? Res ſatis nota ſaepiuſque litteris tradita. Demonſtrat itaque Comes Ginannius ſuum Petrum eo in bello agmen duxiſſe Florentinorum, & Guelfis praeiviſſe adverſus Ghibellinos, qui foedus inierant cum Ordelaffio, & veluti ſocioli bello pugnabant.

Secundo paucis ſermonem inſtituit de *Antesignanis*, qui erant Campiductores, & Campigeni, quod ante ſigna irent, & militibus praeſcriberent, quomodo in hoſtem incedendum. Hi certo numero fuere in legione, & qui eis praeficiebatur dictus eſt *Tribunus Anteſignanorum*. Salmaſius de re militari hoc officium pluribus declarat, imo apud Gruterum *in Theſauro fol. DXVII.* legitur:

AELIVS . MACER . ANTESIGNANOR . TRIB.

Sequioribus ſaeculis, ut notat Cangius, qui Vexillo praeibat pro eius cuſtodia, *Anteſignarius* adpellabatur.

Tertio auctor eſt Vincentius Borghinius (*P. II*) *che in alcune guerre, ch' ebbe in que' tempi la Chieſa (nimirum Saec. XIV.) in Lombardia, et in Romagna, era nell' oſte principale lo ſtendardo del* CROCEFISSO. Quare ad huius Chriſti Crucifixi formam fuiſſe vexillum, cui cuſtodiendo Petrum praefece-

ſecerant, pronum eſt conicere. Eſt etiam cur verum putetur, Florentinos poſt partam victoriam Meldulae regendae Petrum praepoſuiſſe, & illum hanc Iconem pingendam curaſſe, & tanquam ſigna victricia fixiſſe, ut ſe Chriſto beneficium acceptum referre oſtenderet, ac praedicaret.

Quarto denique quod magnogramma complet, nil niſi vexillum eſſe putat eorum, qui cum Guelfis pepigerant foedus, quique *Nigrum* colorem ſibi adaptarunt; quemadmodum hi, qui ſtabant a partibus Ghibellinorum *Album* delegerant. Totam horum temporum rationem, qua belligeratum eſt, celebratiſſima illa populorum diſſidia, quae in Etruria felici maxime graſſabantur, eorum Inſignia, & viciſſitudines proſequitur: multa ad examen revocat ex his, quae ſunt in Collectaneis *Rerum Italicarum*: tandem ex Hiſtoria Senenſi Malavoltae paucis exſtricat dificultatem, qui fieri potuit, ut Petrus Gianmius domo Senis a Florentinis tum temporis ad copias ducendas fuerit accitus. Plura de ſymbolis Scuti ſui Gentilitii adicit, quae receſere ſuperſedeo. Iiſdem in aedibus ampliſſima Herbarum, Foſſilium, Marmorum, Avium omnium, Piſcium eſt ſupellex, quam magno ſumptu collegit Ioſeph Marci Antonii frater. Reaumurius, & Montius, qui ad eum frequentes dant litteras, & ab eo conſilium ineunt, multa ex hoc Muſeo eruerunt ad eorum ſtudia permovenda, atque amplificanda. Verum, ut habet vetus adagium, de artibus non niſi artifices iudicare fas eſt; quapropter haec quidem demirur; ſed nullum penitus iudicium interponam.

§. VI.

§. VI.

IAm nunc promiſſi fidem liberabo, & de Abbate Ginannio, qui me effuſae benevolentiae ſignificationibus excepit, verba faciam. Totus eſt in adornanda Scriptorum Ravennatum Bibliotheca. Codices complures mihi communicavit, qui ne dum rem patriam, ſed hiſtoriam litterariam ſummopere inluſtrant. Plura in his vidi, quae nondum typis commiſſa ſunt, quae, Deo benevolente, in tuis Symbolis edenda curabo, quorum in praeſentia Elenchum tranſmitto.

Alamanni Rinuccini Epiſtolae, & Orationes. 4. chart. maiori.
Antonii Coſtantii Fanenſis Orationes, & Carmina. 4.
Hyeronimi Guarini Carmina, Epiſtolae & Orationes. 4.
Iulii Budi Ceſenatis Epiſtolae. 4.
Nicolai Ferretti Ravennatis Orationes. 4.
Oratio habita per Dominam Nicoloſiam de Sanutis Bononienſem, pro ornamentis reſtituendis coram Reverendiſſimo in Chriſto Patre Domino Legato Graeco Bononiae Gubernatore anno 1453. in 8.
Thomae Melegbiai Ferrarienſis Documentorum in arte Tabellionatus libri IIII eſt Poemation in 4.

Templum S. Mariae Rotundae, quod eſt ſepulcrum ab Amalaſventa Theodorico Patri excitatum, aquarum exundationes perſaepe deturpant. Nunc eius cura corrivationes excavantur, & aggeres circumquaque exſtruuntur, ut illud quovis tempore adire liceat, & eius ſubterraneas concamerationes inviſere. Dum caementarii terram altius molirentur, inibi repertus eſt Sarcophagus ex

graeco marmore ſubrubro, in cuius antica parte haec Inſcriptio:

L. RVMEIVS. CHRESIMVS
V. SIBI. ET F.
BODIAE. ZEPHYRAE. CONIVGI. ET
RVMEIAE. L. F. SECVNDAE

Sed ad Crucem, unde deflexit, revertatur oratio. Laudatus R. Abbas conſpiciendum mihi obtulit numiſma magni moduli, noſtra quidem aetate euſum, ſed curioſum. Est Leopoldi Gvilelmi Arcidvcis Avstriae, & eius poſticae partis delineationem ad te mitto.

Cernis Crucem Domini Nostri Iesv Cristi cum lemmate Timore Domini. Abs ligno tranſverſo pen-

pendent *Fraena equorum*. Sinoſtrorſum caelator *oculum* effinxit. *Palmae duae* invicem complexae Crucem ad angulos revinciunt. Sub Cruce *Leo*, & *Vitulus*. Quorſum haec? Puto ad Boni Principis officia, & munia: nimirum ſceleſtos, & nefarios homines fraeno compeſcere oportere: iuſtitiam exercere, barbaros populorum mores cicurare, agere triumphos de inimicis, ſed haec omnia *in timore Domini*, & Cruce veluti praeeunte. Nihil receptius apud Veteres, quam ut per habenas imperium ſignificetur; ſcilicet ſi quiſpiam fraenum depulit ore, fraenum illi iterum iniciendum eſſe, eumque *in Hominis & Civis officiis* continere. Praeterea apud Aegyptios nedum, ſed apud Graecos, iuſtitiae cuſtodem, ſervatoremque ſymbolo oculi patentis, ac pene dixerim emiſſicii ſignificari ſolemne erat, hinc celebre apud Platonem dicterium. *δίκης ὀφθαλμὸς*, *iuſtitiae oculus*: quod & Diphilus verbis illis:

Ἔϛιν δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πανθ’ ὁρᾷ.

Eſt iuſtitiae oculus, qui omnia intuetur.

Palmam victoriarum ſymbolum eſſe ex nummis, picturis proſtypis competimus, reſque ſatis explorata eſt quin pluribus a me diduci oporteat. Sed victoria Chriſtiano Principi potiſſimum expectanda ex Cruce, quippe, quae: VIRTVS EXERCITVS - GLORIA AVGVSTI NOSTRI - SALVS AVGVSTORVM, in antiquis nummis inſcribitur.

Inquires poſtremo quid proferam de Leone & Vitulo. Exſtat nummus Gordiani III. quum Viminacium Coloniam deduceret, cum inſcriptione: P M S COL VIM *Provinciae Myſiae ſuperioris Colonia Viminacium*. In area mulier ſtolata, cui adia-

adiacent hinc Vitulus, illinc Leo. Quo haec ſpectant? res in oculos incurrit; nempe Gordianum Auguſtum cum populos illos Romanis adiungeret, manſuefeciſſe, & ad mutua ſocietatis officia revocaſſe: & S. Paullinus Nicetae Daciae Epiſcopo gratulatur (*Carm. XXX.*) populum ſuum docuiſſe abſtinere iratum, alterum dolere vices, concordi animo vivere, his carminibus.

Sic tuo mitis Lupus eſt ovili;

Paſcitur concors Vitulus Leoni.

§. VII.

COmpellas etiam ut dicam de Muſivis, reſellatiſque operibus Baſilicae Vrſianae, atque de *Sella Eburnea* Pontificum Ravennatum. Novetis probe Baſilicam ipſam temporum vetuſtate fatiſcentem Archiepiſcopum Farſettum diſieciſſe, & novum Templum pro ſedis dignitate marini operis ſubſtructis aggeribus excitaſſe. Eques Bonamicius Architectus Ariminenſis, antequam Baſilica dirueretur, Muſiva, quae erant in Abſide, graphice delineavit, magniſque aeneis tabulis incidenda curavit; quare, quum Bonamicius ſpem fecerit opus prope diem in lucem emittendi, libenter mihi ſilentium impero. Huic operi praefixa eſt Diſſertatio abſolutiſſima viri longe doctiſſimi Ioſephi Aloyſii Amadeſii, de huius Metropolitanae Eccleſiae origine, ac dignitate, deque aedificiis pone eam exſtructis.

Sellam vero deſcripſit Bacchinius, & tabulis quatuor ſub aſpectum dedit: nonnulla tamen iuvat addidiſſe. Bacchinius eam ex ligno albicante, quod ebur imitetur, conſtructam putat; ego vero diligen-

gentiſſime inſpexi, attrectavi etiam, & cultro abraſi, atque experimento eburneam eſſe deprehendi. Pars quidem, quae a tergo, lignea eſt; imo poſtypa, quae hanc exornant (quod Bacchinio memoria excidit adnotare) lignea quoque ſunt. In *poſtergali*, quod vocant, ſex caelatae Tabellae, tunc erant, modo quatuor; nam *Viſitatio Sanctae Eliſabeth*, & *Convivium Chriſti poſt Reſurrectionem* deſunt; ita impraeſentiarum VI. introrſum, & XIV. extrorſum deſiderantur. Addam etiam tabellas eburneas, & ligneas non eſſe aetate ſuppares, illae enim antiquioris & multo diſſimilis artificii: quod etiam a Bacchinio eſt praetermiſſum. Decem aliae Tabellae eburneae, in quibus tota Ioſephi Hiſtoria oculis ſubiicitur, exſtant hodienum. Huic anaglypto aliud pene ſimile vidi Neapoli in aedibus Optimi Cardinalis SPINELLI, quem ob multa in me beneficia veluti praeſtantiſſimum Nomen ſuſpicio. Tabula eſt marmorea ex parietibus maioris Templi avulſa, quum tanti Principis impenſa in ſplendidiorem formam derigeretur: oblonga, & in parvula quadrata diſtincta. In his res abs Ioſepho geſtas lapicida exſculpſit, Omnium ſenſus eſt, ſellam ad Pontifices pertinere: cuipiam tamen viro, ceteroqui rei antiquariae ſtudioſo, in ſuſpicionem venit, num forte ſedes eſſet Exarchorum, At qui oculata fide ſellam ipſam, monogramma huic adiectum, & ſellas alias marmoreas in hac urbe ſuperſtites, quibus utebantur Antiſtites, & Abbates, expenderit, facile nobiſcum pari utetur conſilio.

§. VIII.

POſtremo in mandatis a te habeo, ut quidquid Antiquitatis excellens, & rarum detegerem, &

non-

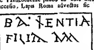
nondum typis commiſſum delinearem. Quid rerum agimus mi GORI? Nunquid ſacerrima hactenus narrata profanis temerabo? Colligam quidem, ut tibi morem geram, ſed haec iaceant mantiſſae adinſtar, & veluti diſſociata, & ſepoſita. Primo in ambulatione ſubdiali Epiſcopii exſtat anaglyphum dignum oppido, quod tibi exhiberem conſpiciendum. Fabula, quam hic effinxit eximius ſcalptor, nota eſt, at vix in antiquis marmoribus reperitur. Tradunt Fabularum narratores poſt Apollodorum *Lib. II.* Euryſtheo mandante, Cervam aeripedem, & aurea cornua habentem (*ſi modo in cervis feminis*, inquit Giraldus, *cornua reperiuntur, quod tamen fingunt Poetae*) Dianae ſacram fuiſſe, quam nullus mortalium poterat curſu comprehendere: iubetur Hercules illam vivam Mycenas adducere; annum totum currendo eſt inſecutus; tandem, ut nonnullis placet, ad Ladonem amnem iam iam tranaturam, vel, ut ſcribunt alii, in monte Artemiſio prae laſſitudine dormientem, cepit. Marcus Marulus Spalateuſis *in Dialogo de Laudibus Herculis*, laqueis implicatam fuiſſe docet illis verbis: *Poſt haec, ut non robuſtum modo, verum etiam prudentis admodum ingenii eum fuiſſe monſtrares, aeripedem cervam aurea cornua praeferentem ab illa* LAQVEIS *captam memoras*. Marmor quod eſt in ſolario Archiepiſcopi Ravennatis potius dormientem captam oſtendit: cernimus enim Herculem arcum, pharetram, leoniſque exuvium depoſuiſſe, & trunco ſuſpendiſſe, ut pedetentim, & placide in digitos erectus incedens improviſo illam detineret. Conſonat illud incerti in Anthologia *lib. IV.*

Quarto labore Cervam aureis cornibus dormientem cepit.

Quar-

Quartum hunc Herculis laborem exhibet Begerus in ſuo *Hercule* Tab. IX. non ex Toreumate, quod minime viderat, ſed ex MSS. Pighii deſumſerat. In eo vultus hominis, & beluae penitus deriti; cornua cervam haud exprimunt, nihilque Herculem refert, praeter clavam humi iacentem, ſicut in hoc noſtro marmore. In nummis etiam (quid enim verum ſive ab hominibus, ſive a Diis geſtatum in his non deprehenditur?) Tabula haec conſpicitur. Triſtanus in opere (*Comentaires ſur les Medailles*) nummum prodit Pruſae ad Hypium percuſſum in honorem Macrini, quem peram delineatum videre etiam eſt in magna collectione Montfauconii. ΜΗΤΡ ΠΡΟΥϹ ΕΩΝ ΠΡΟϹ ΥΠΙΩ. *Metropoleos Pruſienſium ad Hypium*. Duplex erat Pruſa in Bithynia, altera ad montem Olympum; altera ad fluvium Hypium. Μητροπολεως nomen indutum puto huic urbi honoris cauſſa, non quod ei multae aliae civitates parerent, Nummus in hoc a marmore differt, quod Pruſienſis monetarius Herculem effinxit clavam manu erigentem, cervam quaſi percuſſurum, non quidem ut interimat, ſed ut terrefaciat, ne ulterius aufugiat. Alium etiam nummum a Nicenſibus cuſum ſub Antonino protulit vir praeclara eruditione P. Froelichius (*Appendix ad Num. Urbium Graece loquentium num* CXLI.) ΝΙΚΑΙΕΩΝ. Latina etiam pecunia hoc Herculis facinus repraeſentat. Triſtanus, Oiſelius, Mediobarbus nummum recenſent Maximiani, numini, maieſtatique Herculis devoti, in quo Hercules, clava depoſita, cervam cornibus apprehendit, cum inſcriptione: VIRTVS AVGG P. ROM. Bandurius alium profert tertiae formae, & eximiae raritatis. Hoc ipſum Herculis facinus adlatis ſarcophagis egregie illuſtras Cl. Gori, in Prolegom. Tom. III. Inſcr. Etruriae. II. Eſt

II. Eſt etiam hac in urbe peramplum, & inluſtre Coenobium, vulgo *di Claſſe*. Incolunt Monachi Camaldulenſes pientiſſimi, ſtudiis & doctrinis dediti, eſtque Bibliotecha ſat referta, & Muſeolo inſtructum. Paucula quaedam hic depromam, quorum huic Panacothecae paucis ab hinc diebus facta eſt acceſio, Lapis Roma advectus ſic habet;

Sic interpretor: Balentia, ſeu Valentia. Filia. Matri. in. pace. Littera A quater conſpicitur; ſed ubique diſſimilis figurae. Aliud marmor in hunc modum;

D *Heic Columbae duae* M
cum ramuſculo in roſtris
LESVRIÆ. IVSTI (*ſic* ... *ſic*)
NÆ. FILIAE. DVLC.
Q. V. A. XVIII M VII *ſic*
LESVRIVS. CLEMENS (*ſic*)
ET. CLODIA. PAVLI *ſic*
NA. PARENTES. ET
AVRELIVS. PAPI
RIVS. MARITVS
CONTRA. V. P.

In-

Inſcriptio altera hoc pacto;

VICTORIAN
ALEXANDRIN
VIX AN XXXX.
MIL. AN. XX.
M. AVRELIVS.
SELEVCVS. HER.
EX. EA. ET MARION LIB
B. M. P. C

Si Victorianus hic patria Alexandrinus ex XL, quos vixit, annis, militavit XX; ergo rite inter milites allectus, auctore Plutarcho in Gracchis: *νεώτερον ἑπτὰ ϗ δέκα ἐτῶν μὴ καταλέγεσθαι στρατιώτην. iuniorem annis ſeptem & decem militem non legi*, etſi aliquando ob iuvenum inopiam, ut in ſecundo Bello Punico, lex violata ſit. Item e vivis deceſſit antequam ex numero iuvenum exiviſſet, quod vel anno aetatis XLVI eveniebat, ſi Polybium audimus, vel XLV. ſi Cenſorino ſtamus, *Vſque quinque & quadraginta annos iuvenes adpellatos, quod Rempublicam in re militari iuvare poſſent*, (*de die Natali*). Formula illa EX. EA omnino inſolens, neque emendari poteſt EX. EO; nam hanc loquendi rationem Veteres, quod ſciam, minime uſurpant. Sollemne quidem EX ASSE, EX BESSE &c. EX TESTAMENTO, Quocirca lapicidae culpa forte error irrepſit.

III.

III. Inter monumenta eiuſdem Muſei imago exſtat etiam iuvenis pectore tenus ex aerea lamina conformata, ſed ectypum eſt opus. Mortuorum Imagines non ſolum Sepulcris adiiciebantur, aut deportabantur cum funus duceretur, ſed in aedibus religioſe, adſervare conſuevit Antiquitas. Stiae *Genii*, *&* *Lares Domeſtici*, de quibus ſermonem inſtuere, opus eſt ut mihi temperem, quum totam Geniorum, & Larium doctrinam diligentiſſime tradiderit I. B. Paſſerius in aureo ſuo *Acherontica*, te curante, edito in tuo Muſeo Etruſco.

IV. Exſtant in Sacrario S. Vitalis mitrae aliquot gemmis antiquis ornatae, quas ſolent paullo attentius contemplari, qui iter habentes vetera monumenta luſtrare delectantur. Gemmas omnes deſcribere nec eſt opus, nec vacat. Vnam tantummodo proderit ſub aſpectum ſubiicere, & explicare.

Huic fere ſimilem protuliſti, DOCTISSIME GORI, in Mu-

Maſeo Florentino Tab. XXII. 1. 2. ſed opinione diſcrepamus, ſiquidem eis: *adhortatus eſt ad Amaſiam, vel Amaſiam, ut mutui amoris recordetur.* Ego vero ad morem illum perditiſſimum refero, quo veteres Mortis memoria ſe ſe ad voluptates excitabant, & illius recordatione in venerem, & Bacchum fiebant effuſiores. Quum Piſaurum paucis ab hinc menſibus divertiſſem, meque, ut aſſolet, hoſpitio ſingulari humanitate excepiſſet vir & ſummo loco natus, & apprime comis Hannibal de Abbatibus Oliverius, quem medullitus, & pluſquam oculos diligo, iam tum animo conſtitueram hanc tibi meam aperire ſententiam. Nam, quum Cl. Oliverius, cuius *ſe pectore cuncta vetaſtas condidit*, ſuis me eruditiſſimis ſermonibus bearet, & Graecos praeſertim nummos, & gemmas antiqui operis, quae omnia recens comparaverat, mihi conſpicienda obiiceret, Gemmam etiam vidi cum lemmate: MNHMONEYE: de eius interpretatione in colloquium ventum eſt, meumque illi probari conſilium animadverti, nunc vero quoniam opportunitatem nactus ſum, cauſſas quibus impellor, ediſſeram.

Itaque Gemma, quae eſt ex veteri encauſto bicolori, manum refert auriculam ſummis digitis attrectantem, vellentemque cum lemmate: MNHMONEYE MOY. *Memento mei*. Primus, qui eius meminerit, Lipſius fuit, qui (*Quaeſtionum Epiſtolicarum Lib. IV. Epiſt. XXVI*) lapillum caelatum, in quo caput ſculptum, & manus aurem prehendens, cum verbo greco *μνημόνευε*, ſe vidiſſe apud fratres Laurinos ſcribit. Commemorant Raevardus (*ad leg. XII. Tabular*) Iuriſconſultiſſimus Gravina (*Originum Iuris Lib. II.*) Heineccius (*Antiquit. Rom. Lib. IV. Tit. VI.*) ubi de

anteſtatione, quum actor, cui reos ſe ſubducere ſatagebat, & iudicium declinate, teſtes advocans, interrogabat: *licet anteſtari*? Hinc memoriae cauſſa admotis digitis imam eis vellicabat auriculam: qood ideo factum, quia aurem Memotiae veteres dedicarunt, ſicuti dexteram Fidei, genua Miſericordiae, froutem Genio etc. Sed in carminibus amatoriis exemplum non ſubit animum, quo oſtendam amaſium auricillam poellae vellete, ut ſui recordatio alte in animum deſcendat, eumque prae oculis geſtet. Corollas quidem, tabellas, libros doarum plicatum, ſtrophium puellis miſſitare ſolebant amatores, quo animum illicerent, atque devincirent; ſed teſſeram benevolentiae, in qua hocce ſymbolum auris, a quo traditam legimus? Gemma haec perfrequens: cur ergo inter amantium artes non recenſent, qui de his ſcripſerunt? Cupido ille divipotens deſcribitor qoidem a Mythographis faces iniiciens, eiaculans tela, laqueis retibuſque implicans; quem vero, etſi bona vellet, oricilla arripuit? Apollo id praeſtitit apud Virgilium Tytiro paſtori, ne muneti ſuo deeſſet, & carmen pangeret: Eclog. VI.

. . . . *Cynthius aurem*
Vellit, & admonit . . . .

Sed Copido Deorum natu minimus hoc ritu haud utebatur. Mors utique, ſi fides Gentilium Theologis, atris cum volat alis, ſic homines admonebat, ut genio iudulgetent antequam tributum penderent.

Memoria repete, Gori amicorum ſuaviſſime, quod legimus in Poëmatio, cui titulus *Copa Syriſca*, quod Virgilio, (etſi plures pernegent) attribuunt Sealiger, Cauſabonus, Barthius, aliique pe-

Google

penes I. Weitzium, a quo editum 1642. Recte ne an ſecus Cupam hanc viderit Baudelotius in nummulo, iu quo vas, & litterae C. S. non quaero. Poematis argumentum probe habes exploratum, ſed exitum perpende:

Pone merum, & talos; pereat qui craſtina curat;
Mors AVREM VELLENS: *vivite, ait, venio.*

Ego ita de ea re ſentio. Quemadmodum antiquis temporibus, qui omnes vitae delicias captabant, *larvam illam argenteam* Mortem referentem, quam in Trimalcionis convivio deſcribit Petronius, in convivium medium afferri iubebant, ut brevitatis vitae commonefaceret; propterea bibendum eſſe, atque edendum, ut nihil de huius vitae, ut impii cogitant, fructu depereat. Lucretius Lib. III.

Hoc etiam faciunt ubi diſcubuere, tenentqae,
Pocula, ſeque homines, & inumbrant ora coronis,
Ex animo, ut dicant, brevis hic eſt fructus homullis.

Ita etiam in ceteris humanae vitae actibus ſe ipſos ad libidinem provocabant, gemmas in anulis geſtantes, in quibus hoc noſtrum Mortis hieroglyphicon. Perſpicuum inde mihi fit dum adſimiles gemmas contemplor, in quibus aliud ecphonema ΜΝΗΜΟΝΕΥΕ ΚΑΛΗΣ ΤΥΧΗΣ, *Memento bonae Fortunae*, quid verba haec exprimunt niſi peſtiferum dogma, vivendum eum voluptate, dum fortuna felix adſpirat? Id praeterea confidentius adfirmo, dum animo revolvo hoc in more poſitum fuiſſe apud antiquos, ut anulorum cavis illigarent lapillos, quorum caelatura id admonebat, exiguum nobis vitae curriculum naturam circumſcripſiſſe; idcirco in voluptatibus aetatem terere oportere.

Excm-

Exemplo ſit gemma illa, cuius mentionem iniicit ſcitus, ac peritus Antiquarius Venutus, (*Collectan. Antiquit. Roman. Tab. LXXX.*) quamque ille viderat apud M. A. Sabbatinum, ἀφροδίσιον σχῆμα conſulto praetermittit, inſcriptionem recenſet, quae ſic ſe habet:

ΠΑΡΔΑΛΑ ΠΕΙ	*PARDALA . BIBE . DELICIARE*
ΝΕ . ΤΡΥΦΑ . ΠΕΡΙΛΑ	*COMPLEXV . VTERE . MORI*
ΜΒΑΝΕ . ΘΑΝΕΙΝ CΕ	*ENIM . TE . DECET . ET . TEMPVS*
ΔΕΙ Ο ΓΑΡ ΧΡΟΝΟC	*BREVE . EST.*
ΟΛΙΓΟC	

In cinctu autem illo quadrinodi (quem in hac tantummodo Gemma hactenus vidi) quidpiam ſuſpicor male ſani, & obſceni, & fortaſſe Faſcinum, quo in re amatoria turpiſſime Veteres utebantur. Tibullus I. IX.

Ipſa Venus magico religatum brachia nodo,
Perdocuit multis non ſuis verberibus.

Sed haec foeda ſunt, & ab honeſtate remota, nec in flagitioſis decet eſſe longiloquum. Habes, mi Gori, de hoc Cimelio, quae mihi iamdiu inſederat animo opimo. Hic Mors adhortatur, ut ſui recordetur, qui hac gemma uſus fuerit: curet ſe molliter, oblectet ſe voluptatibus, & ut Catullianis verbis dicam, vivat atque amet, nobis quum ſemel occidit brevis lux. Da veniam oro obteſtorque ſi a te diſſentio; neque id in ſequiorem rapias partem: Si enim iuſſeris, e ſententia diſce-

ſcedam, adeo tuum de his rebus iudicium aequiſſimum cenſeo.

Haec habui, quae dicerem de nonnullis huiuſce Vrbis Antiquitatibus; non eo conſilio, ut in Ravennatium fortunas audacius invaderem: ſunt enim viri doctiſſimi, qui ſi hanc ſpartam adornare inſtituiſſent, commentario longe eruditiori praeſtitiſſent; ſed ad ſcribendum animum appuli, tum ut tibi petenti morem gererem; tum ut Ravennatibus, qui me benevolentis, liberaliſque animi ſignificationibus ſunt complexi, obſervantiam, pronamque voluntatem teſtatam fecerem, & Exercitationem hanc meam, quaſi donarium, eorum GENIO INDVLGENTISSIMO lubens merito conſecratem. Vale, OPTIME GORI, meque amare perge.

Ravennae VIII. Kal. April. cIↄ.Iↄ.ccxxxxIx.

99 935972